

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

27.06.2022. Nr. 1-6/12

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesei I.Kucinai**
tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par viedokli Satversmes tiesas lietā Nr. 2022-05-01

Tiesībsargs ir saņēmis Satversmes tiesas lēmumu lietā Nr. 2022-05-01, kurā tiesībsargs ir atzīts par pieaicināto personu lietā un aicināts izteikt viedokli par jautājumiem, kuriem tiesībsarga ieskatā būtu nozīme izskatāmajā lietā, kā arī iesniegt tiesībsarga rīcībā esošos dokumentus par minēto tēmu.

Konstitucionālā sūdzība Satversmes tiesā iesniegta par Civilprocesa likuma 43.panta ceturto daļu, kas noteic, ka tiesa vai tiesnesis, ievērojot fiziskās personas mantisko stāvokli, pilnīgi vai daļēji atbrīvo to no tiesas izdevumu samaksas valsts ienākumos, kā arī atliek valsts ienākumos piespriesto tiesas izdevumu samaksu vai sadala to termiņos. Satversmes tiesas lieta ierosināta pēc Britu Virdžīnu salās reģistrēta komersanta IMEX PROVIDER LTD (turpmāk – pieteicējs) pieteikuma, kas uzskata, ka minētā tiesību norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, ciktāl tā neparedz iespēju atbrīvot privāto tiesību juridiskas personas no valsts nodevas samaksas. Pieteicēja norāda, ka šī iemesla dēļ nevarot celt prasību tiesā par tādu zaudējumu apmēru, kādu tas vēlas pieprasīt no atbildētājas civilprocesā.

Satversmes 92. pants paredz, ka valstij ir pienākums izveidot attiecīgu tiesu institūciju sistēmu un pieņemt tādas procesuālās normas, atbilstoši kurām tiesa lietas izskatītu kārtībā, kas nodrošinātu to taisnīgu un objektīvu izspriešanu (sk. Satversmes tiesas 2008. gada 9. maija sprieduma lietā Nr. 2007-24-01 8. punktu un 2018. gada 14. jūnija sprieduma lietā Nr. 2017-23-01 12. punktu).

Tiesībsarga ieskatā nav šaubu, ka apstrīdētā norma ierobežo piekļuvi tiesai un tādējādi ir vērtējama tās atbilstība Satversmes 92. pantam.

Pārbaudot apstrīdētās tiesību normas konstitucionalitāti, ir jānosaka, vai:

- 1) pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu,
- 2) ierobežojumam ir leģitīms mērķis,
- 3) ierobežojums ir samērīgs ar tā leģitīmo mērķi.

Vērtējot noteiktā ierobežojuma samērīgumu un nepieciešamību demokrātiskā sabiedrībā, nepieciešams noskaidrot, vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, vai mērķi nevar sasniegt ar citiem personas tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kā arī, vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Pieteicējs norāda, ka nav zināms, vai likumdevējs jebkad ir diskutējis par to, vai no tiesas izdevumiem ir atbrīvojamas tikai fiziskas personas vai arī juridiskās personas, kuras objektīvi sava mantiskā stāvokļa dēļ nespēj samaksāt valsts nodevu. Tādējādi likumdevējs nav izpildījis savu pienākumu periodiski apsvērt, vai tiesiskais regulējums joprojām ir efektīvs, nepieciešams un, vai tas nav pilnveidojams. Šo iemeslu dēļ pieteicējs apšaubā, ka apstrīdētā norma atbilst labas likumdošanas principam un ir uzskatāma par likumu materiālā nozīmē.

Lai gan ir saprotami pieteicēja argumenti, tomēr tiesībsarga ieskatā nav pamata apšaubīt, ka apstrīdētā tiesību norma ir bijusi pieņemta un izsludināta pienācīgā procesuālajā kārtībā, tā arī ir objektīvi skaidra un saprotama, tādēļ uzskatāms, ka pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu.

Vērtējot ierobežojuma leģitīmo mērķi, pirmkārt, jānorāda, ka Satversmes 116. pants paredz, ka Satversmes 92. pantā noteiktās pamattiesības var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību.

Saeima atbildes rakstā norāda, ka valsts nodeva ir daļa no tiesas izdevumiem, un tās mērķis ir nodrošināt tiesu sistēmas efektivitāti – ne tikai mazināt nepamatotu pieteikumu vai apelācijas sūdzību iesniegšanas iespējamību, bet arī daļēji segt tiesu uzturēšanas izdevumus. Tādējādi Saeimas ieskatā tiek veicināta tiesību uz taisnīgu tiesu efektivitāte, jo, mazinoties nepamatotu pieteikumu skaitam, tiesa var ātrāk izskatīt citu personu sūdzības un efektīvāk aizstāvēt viņu tiesības. Saeima arī norāda, ka privāto tiesību juridiskā persona noteiktās prasībās no šā maksājuma var tikt atbrīvota uz likuma pamata pēc tam, kad atbilstoši Maksātnespējas likumam ir pasludināts šī personas maksātnespējas process. Tādējādi Saeima norāda, ka tiesiskais regulējums atbrīvošanai no valsts nodevas ir noteikts.

Satversmes tiesa iepriekš ir norādījusi, ka par pieteikumu vai apelācijas sūdzību valsts budžetā iemaksājamā valsts nodeva ir viens no valsts budžetu veidojošiem līdzekļiem un ka tās mērķis ir atturēt varbūtējos prāvniekus no nepamatotu tiesvedību ierosināšanas pamatā esošo procesuālo dokumentu iesniegšanas un darboties kā saprātīgam ieturējumam par tiesu varas nodarbināšanu (sk. Satversmes tiesas 2020. gada 16. jūlija sprieduma lietā Nr. 2020-05-01 10. punktu).

Tiesībsargs pievienojas vērtējumam, ka valsts nodeva pēc būtības ir piemērots veids, kā mazināt nepamatotu sūdzību iesniegšanu, aicinot prāvniekus rūpīgāk izvērtēt tiesāšanās nepieciešamību. Papildus tam juridiskām personām netieši tiek uzlikts pienākums atbildīgi plānot savu saimniecisko darbību, finanšu līdzekļu izlietojumu veidā, kas ļautu segt tiesāšanās izdevumu izmaksas. Tādējādi tiesību normai vispārīgi ir leģitīmais mērķis un likumdevēja izraudzītie līdzekļi kopumā kalpo leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Vienlaikus, ņemot vērā aktuālo Satversmes tiesas praksi, tiesībsargs norāda, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. pantam.

2022. gada 23. februārī Satversmes tiesa pieņēma spriedumu lietā Nr. 2021-22-01, kurā atzina normas, kas neparedz privāto tiesību juridiskajai personai tiesības lūgt, lai tiesa lemj par tās atbrīvošanu no pienākuma samaksāt drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu, par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Lai gan konkrētajā lietā tika skatīts jautājums par tiesībām lūgt atbrīvošanu no drošības naudas samaksas, tomēr tajā sniegtās atziņas būtu piemērojamas arī šajā lietā. Sevišķi nozīmīgi tas ir, ja ņem vērā apstākli, ka drošības naudas apmērs bieži būs zemāks par valsts nodevas apmēru (kas turklāt ir atkarīga no lietu kategorijas, prasības summas u. tml.). Piemēram, sprieduma 13.1. punktā tiesa norāda: “Ja šādā situācijā tiesa pieņemusi lēmumu par atteikšanos pieņemt prasības pieteikumu, atstājusi prasību bez izskatīšanas vai izbeigusi tiesvedību lietā, privāto tiesību juridiskās personas mantiskais stāvoklis var ietekmēt arī šīs personas tiesības vispār panākt strīda izskatīšanu tiesā pēc būtības. Ja privāto tiesību juridiskā persona nespēj samaksāt drošības naudu, tai tiek liegta iespēja īstenot tiesības iesniegt blakus sūdzību, lai panāktu strīda izskatīšanu tiesā pēc būtības.” Tādējādi tiesa ir norādījusi uz apstākli, ka nespēja samaksāt drošības naudu noteiktos gadījumos var būt iemesls tam, ka lieta vispār netiek izskatīta pēc būtības, tomēr tas nebūtu pieļaujams. Savukārt gadījumos, kad juridiskā persona nespēj samaksāt valsts nodevu, šādas sekas būtu teju visos gadījumos, tāpēc, tiesībsarga ieskatā, Satversmes tiesas atziņas vēl jo vairāk būtu attiecināmas uz iespēju lūgt atbrīvošanu no valsts nodevas samaksas.

Tāpat jānorāda arī iepriekš minētajā spriedumā analizētais apstāklis, ka privāto tiesību juridiskās personas ir dažādas – gan tādas, kam ir peļņas gūšanas raksturs, gan tādas, kam tā nav (sk. sprieduma 13.1.1. punktu).

Tādējādi tiesībsargs pievienojas Satversmes tiesas spriedumā paustajām atziņām, ka, lai gan privāto tiesību juridiskajai personai ir jābūt spējīgai plānot savus finanšu līdzekļus, lai varētu segt savus izdevumus, tomēr jautājumā par tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanu nav objektīva pamata pieņēmumam, ka ikvienai privāto tiesību juridiskajai personai jāspēj nodrošināt finanšu līdzekļus, kas nepieciešami, lai samaksātu drošības naudu par blakus sūdzības iesniegšanu. Šāds pieņēmums var radīt tādu demokrātiskā tiesiskā valstī nepieļaujamu situāciju, ka personai nav iespējas īstenot savas tiesības uz taisnīgu tiesu un panākt taisnīga lēmuma pieņemšanu, jo tai nav šā maksājuma veikšanai nepieciešamo finanšu līdzekļu (sk. sprieduma 13.1.1. punktu). Tiesībsargs aicina šīs atziņas attiecināt arī uz valsts nodevas samaksas pienākumu.

Proti, lai gan privāto tiesību juridiskā persona var tikt atbrīvota no valsts nodevas samaksas, kad atbilstoši Maksātnespējas likumam ir pasludināts šīs personas maksātnespējas process, tomēr šāds regulējums, tiesībsarga ieskatā, ir pārlietu šaurs un neaptver virkni citu iepriekš minēto situāciju. Tādējādi būtu jābūt iespējai, ka arī privāto tiesību juridiskā persona var lūgt tiesu, lai to atbrīvo no valsts nodevas samaksas.

Ievērojot minēto, tiesībsargs uzskata, ka Civilprocesa likuma 43. panta ceturtnā daļa, ciktāl tā neparedz iespēju privāto tiesību juridiskajai personai lūgt, lai to atbrīvo no valsts nodevas samaksas, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Papildus tiesībsargs norāda, ka par šo jautājumu viņa rīcībā nav citu dokumentu, kas varētu būt iesniedzami tiesai.

Ar cieņu
tiesībsargs

Juris Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu